

Sygn. akt I UK 39/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 września 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Zbigniew Hajn
SSN Romualda Spyt

w sprawie z odwołania K. R.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
z udziałem zainteresowanej E. R.
o niezrealizowane świadczenie,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 25 września 2014 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 11 września 2013 r.,

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, pozostawiając mu rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych decyzją z 17 listopada 2011 r. odmówił ubezpieczonemu A. R. prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy.

W uzasadnieniu decyzji organ rentowy stwierdził, że ubezpieczony w okresie ostatniego 10-lecia przed dniem zgłoszenia wniosku o rentę, oraz przed dniem powstania niezdolności do pracy, nie udowodnił wymaganych ustawą 5 lat okresów składkowych i nieskładkowych. Organ rentowy uznał, że ubezpieczony wykazał 18 lat, 6 miesięcy i 16 dni okresów składkowych oraz 1 rok, 1 miesiąc i 14 dni okresów nieskładkowych. Do stażu pracy nie zaliczono ubezpieczonemu zatrudnienia w charakterze ucznia od 1 września 1968 r. do 18 czerwca 1970 r. z uwagi na brak umowy o naukę zawodu, wpisu zatrudnienia w legitymacji ubezpieczeniowej lub innego dokumentu potwierdzającego zawarcie indywidualnej umowy o naukę zawodu, nie zaliczono również okresu zatrudnienia od 1 sierpnia 1980 r. do 30 marca 1987 r. w charakterze roznosiciela mleka z powodu nieprzedłożenia żadnego dokumentu potwierdzającego to zatrudnienie oraz nie zaliczono okresu od 1 września 1995 r. do 19 września 1995 r. z uwagi na niewykazanie ubezpieczonego przez pracodawcę – Przemysłową Spółkę Wodną „T.” – jako pracownika w imiennej deklaracji ubezpieczeniowej.

Odwołanie od powyższej decyzji wniósł ubezpieczony, domagając się zaliczenia do stażu pracy okresu zatrudnienia w charakterze ucznia od 1 września 1968 r. do 18 czerwca 1970 r. oraz okresu zatrudnienia w charakterze roznosiciela mleka od 1 sierpnia 1980 r. do 30 marca 1987 r. w oparciu o zeznania świadków, ewentualnie o przyznanie renty w drodze wyjątku.

W odpowiedzi na odwołanie organ rentowy wniósł o jego oddalenie, podtrzymując stanowisko wyrażone w zaskarżonej decyzji.

Ubezpieczony A. R. zmarł 4 lutego 2012 r., wobec czego Sąd Okręgowy w K. postanowieniem z 9 marca 2012 r. zawiesił postępowanie z urzędu, podejmując je postanowieniem z 19 lipca 2012 r. z udziałem następców prawnych zmarłego – żony K. R. jako odwołującej się oraz córki E. R. jako zainteresowanej.

Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z 28 listopada 2012 r., oddalił odwołanie.

Sąd Okręgowy ustalił, że 1 lipca 2011 r. A. R. złożył wniosek o rentę z tytułu niezdolności do pracy. Ubezpieczony ostatnio był zatrudniony od 1 lutego 2010 r. do 9 listopada 2011 r. w A. Spółce z o.o., przy czym w okresie od 8 grudnia 2010 r. pobierał wynagrodzenie chorobowe i następnie zasiłek chorobowy, a 2 sierpnia 2011 r. wyczerpał 182 dni okresu zasiłkowego. Lekarz orzecznik Zakładu

Ubezpieczeń Społecznych orzeczeniem z 12 września 2011 r. uznał ubezpieczonego za trwale całkowicie niezdolnego do pracy i trwale niezdolnego do samodzielnej egzystencji od 3 sierpnia 2011 r.

Przesłanka nabycia prawa do renty w postaci trwałej niezdolności do pracy została zatem wykazana, sporny był staż ubezpieczeniowy wnioskodawcy (art. 57 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych).

Sąd pierwszej instancji stwierdził, że niesporny staż pracy A. R. (ustalony przez organ rentowy) wynosi 18 lat, 6 miesięcy i 16 dni okresów składkowych oraz 1 rok, 1 miesiąc i 14 dni okresów nieskładkowych, co łącznie wynosi 19 lat i 8 miesięcy.

Sąd pierwszej instancji ustalił i ocenił, że do stażu pracy A. R. uwzględnionego przez organ rentowy należy zaliczyć dodatkowo jako okres składkowy okres od 1 września 1968 r. do 18 czerwca 1970 r., tj. 1 rok, 9 miesięcy i 18 dni. Swoje ustalenie Sąd Okręgowy oparł na świadectwie pracy ubezpieczonego z 26 stycznia 1977 r. wystawionym przez Przedsiębiorstwo Instalacji Przemysłowych „I.” Ze świadectwa tego wynika, że ubezpieczony był zatrudniony w tym przedsiębiorstwie od 1 września 1968 r. do 18 czerwca 1970 r. jako uczeń, a następnie od 23 maja 1973 r. na stanowisku monter. Zdaniem Sądu pierwszej instancji, ubezpieczony udowodnił przedstawionym dokumentem okres zatrudnienia w charakterze ucznia bez konieczności przedstawiania żądanej przez organ rentowy indywidualnej umowy o naukę zawodu.

Sąd Okręgowy ustalił i ocenił ponadto, że ubezpieczonemu należy zaliczyć jako okres składkowy okres od 3 grudnia 1981 r. do 20 lutego 1983 r. (łącznie 1 rok, 2 miesiące i 18 dni) z uwagi na przedstawione przez żonę ubezpieczonego A. R. zaświadczenie z 28 lutego 2012 r. wystawione przez „S.” T. S.A. z którego wynika, że A. R. zatrudniony był w „S.” Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców w K. na podstawie umowy zlecenia od 3 grudnia 1981 r. do 20 lutego 1983 r. jako roznosiciel mleka i od wykazanych w tym zaświadczeniu pobranych przez niego wynagrodzeń „S.” odprowadzało składki do ZUS. W ocenie Sądu pierwszej instancji, brak jest podstaw prawnych do zaliczenia do stażu pracy A. R. okresów zatrudnienia jego żony K. R. na podstawie umowy zlecenia zawartej przez nią ze

„S.”, wynikających z zaświadczenia z 20 kwietnia 2012 r., chociaż – jak twierdzi K. R. – to mąż A. R. wykonywał za nią pracę.

Podsumowując, Sąd Okręgowy ustalił, że do stażu pracy uwzględnionego przez organ rentowy (19 lat i 8 miesięcy), należało zaliczyć dodatkowo, jako okresy składkowe: okres od 1 września 1968 r. do 18 czerwca 1970 r. i okres od 3 grudnia 1981 r. do 20 lutego 1983 r. co, w obliczeniach Sądu Okręgowego, daje łącznie okres 22 lat, 8 miesięcy i 6 dni okresów składkowych i nieskładkowych.

Powołując się na dokonaną ustawą z dnia 28 lipca 2011 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 187, poz. 1112) nowelizację art. 58 ustawy emerytalnej, Sąd Okręgowy stwierdził, że ubezpieczony nie spełnił warunków koniecznych do przyznania prawa do spornego świadczenia, ponieważ nie posiadał wymaganego okresu składkowego nieskładkowego wynoszącego 25 lat. W celu nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy A. R. musiałby legitymować się okresem składkowym i nieskładkowym wynoszącym 5 lat w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę, tj. w okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2011 r., lub przed dniem powstania niezdolności do pracy w rozumieniu rentowym, czyli od 4 sierpnia 2001 r. do dnia 2 sierpnia 2011 r. Ubezpieczony tego warunku nie spełnił, wobec czego brak było podstaw do zmiany zaskarżonej decyzji i przyznania prawa do spornego świadczenia.

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego wniosła K. R. ponosząc, że w związku z uzyskaniem przez nią zaświadczeń potwierdzających: zatrudnienie jej męża w Zakładach Piwowarskich w T. w okresie od 13 października 1980 r. do 22 sierpnia 1981 r. i w Wojewódzkiej Spółdzielni Transportu Wiejskiego w T. w okresie od 28 marca 1983 r. do 12 czerwca 1984 r. oraz zarejestrowanie jej męża jako bezrobotnego w Powiatowym Urzędzie Pracy w T. z prawem do zasiłku w okresach od 28 kwietnia do 26 maja 1990 r., od 4 lipca do 14 października 1990 r., od 24 września do 31 grudnia 1995 r. i od 1 stycznia do 23 września 1996 r., należy przyjąć, że spełniał on wymagania dotyczące stażu ubezpieczeniowego dla przyznania renty z tytułu niezdolności do pracy. Wniosła o ponowne rozpoznanie sprawy i uwzględnienie dostarczonych dokumentów.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z 11 września 2013 r., uwzględnił apelację i zmienił zaskarżony wyrok oraz poprzedzającą go decyzję organu rentowego i przyznał odwołującej się K. R. i zainteresowanej E. R. prawo do niezrealizowanych świadczeń po A. R. za okres od 1 lipca 2011 r. do 4 lutego 2012 r.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że zgodnie z art. 57 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych renta z tytułu niezdolności do pracy przysługuje ubezpieczonemu, który spełnił łącznie następujące warunki: jest niezdolny do pracy, ma wymagany okres składkowy i nieskładkowy a niezdolność do pracy powstała w okresach, o których mowa w art. 57 ust. 1 pkt 3. Do 23 września 2011 r. obowiązywał ust. 2 art. 57 ustawy emerytalnej, który stanowił, że przepisu ust. 1 pkt 3 nie stosuje się do ubezpieczonego, który udowodnił okres składkowy i nieskładkowy wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiety lub 25 lat dla mężczyzny oraz jest całkowicie niezdolny do pracy. Na bazie tego przepisu została podjęta uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 23 marca 2006 r., I UZP 5/05 (OSNP 2006 nr 19-20, poz. 305), w której przyjęto, że renta z tytułu niezdolności do pracy przysługuje ubezpieczonemu, który udowodnił okres składkowy i nieskładkowy wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiety lub 25 dla mężczyzny oraz jest całkowicie niezdolny do pracy (art. 57 ust. 2 ustawy emerytalnej), bez potrzeby wykazywania przewidzianego w art. 58 ust. 2 ustawy pięcioletniego okresu składkowego i nieskładkowego, przypadającego w ciągu dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed powstaniem niezdolności do pracy.

Ustawą z dnia 28 lipca 2011 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 187, poz. 1112) w art. 58 dodano ust. 4 w brzmieniu: przepisu ust. 2 nie stosuje się do ubezpieczonego, który udowodnił okres składkowy, o którym mowa w art. 6, wynoszący co najmniej 25 lat dla kobiety i 30 lat dla mężczyzny oraz jest całkowicie niezdolny do pracy.

Mając na uwadze przytoczone regulacje prawne Sąd Apelacyjny ustalił, że ubezpieczony spełnił warunki do przyznania prawa do spornego świadczenia.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego ubezpieczonemu do stażu pracy, jako okres składkowy, należy zaliczyć (na podstawie przedstawionego w toku procesu świadectwa pracy) zatrudnienie w Zakładach Piwowarskich w T. od 13 października

1980 r. do 22 sierpnia 1981 r., gdzie ubezpieczony zatrudniony był jako palacz kotłów przemysłowych. Podobnie należy zaliczyć do stażu ubezpieczeniowego (na podstawie przedstawionego w toku procesu świadectwa pracy) zatrudnienie w Wojewódzkiej Spółdzielni Transportu Wiejskiego w T. w okresie od 28 marca 1983 r. do 12 czerwca 1984 r., gdzie ubezpieczony był zatrudniony jako ładowacz. Sąd Apelacyjny uwzględnił ponadto jako okres składkowy zatrudnienie ubezpieczonego w T. S.A. w T. w okresie od 4 lipca do 31 sierpnia 1988 r., gdzie ubezpieczony zatrudniony był jako robotnik transportu, co wynika ze świadectwa pracy złożonego w toku procesu.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, doliczenie powyższych okresów zatrudnienia jako okresów składkowych pozwala na ocenę, że ubezpieczony legitymuje się wymaganym w poprzednio obowiązującym stanie prawnym 25-letnim okresem składkowym i nieskładkowym.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego w okolicznościach faktycznych rozpoznawanej sprawy należy zastosować art. 58 ustawy emerytalnej w brzmieniu obowiązującym przed nowelizacją dokonaną ustawą z dnia 28 lipca 2011 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, ponieważ ubezpieczony złożył wniosek o sporne świadczenie 1 lipca 2011 r., a nowelizacja art. 58 ustawy weszła w życie 23 września 2011 r.

Zgodnie z art. 136 ust. 1 ustawy emerytalnej, w razie śmierci osoby, która zgłosiła wniosek o świadczenia określone ustawą, świadczenia należne jej do dnia śmierci wypłaca się małżonkowi, dzieciom, z którymi prowadziła wspólne gospodarstwo domowe, a w razie ich braku – małżonkowi i dzieciom, z którymi osoba ta nie prowadziła wspólnego gospodarstwa domowego, a w razie ich braku – innym członkom rodziny uprawnionym do renty rodzinnej lub na których utrzymaniu pozostawała ta osoba.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że skoro ubezpieczony spełnił warunki do przyznania mu prawa do spornego świadczenia, odwołującej się żonie ubezpieczonego K. R. i zainteresowanej córce ubezpieczonego E. R. przysługuje prawo do niezrealizowanych świadczeń od dnia złożenia wniosku o rentę do dnia zgonu ubezpieczonego.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego wniósł w imieniu organu rentowego jego pełnomocnik, zaskarżając wyrok ten w całości.

Skarga kasacyjna została oparta na podstawie naruszenia przepisów prawa materialnego, a mianowicie: 1) art. 57 ust. 2 w związku z ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.) przez przyjęcie, że zmarły spełniał przesłanki do przyznania mu prawa do renty, w szczególności wykazał 25 lat stażu ubezpieczeniowego; 2) art. 136 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, przez przyjęcie, że istnieje niezrealizowane świadczenie, do którego prawo mają K. R. i E. R.

Konieczność przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznawania pełnomocnik skarżącego uzasadnił tym, że skarga jest oczywiście zasadna, z uwagi na oczywiste naruszenie art. 136 ust. 1 w związku z art. 57 ust. 2 w związku z ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, przez błędne zastosowanie i przyznanie prawa do niezrealizowanych świadczeń z tytułu renty, mimo niespełnienia przez ubezpieczonego łącznie wszystkich przesłanek do jej uzyskania, to jest mimo niewykazania 25 lat okresów składkowych i nieskładkowych.

Skarżący organ rentowy wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i oddalenie odwołania ubezpieczonej, ewentualnie o uchylenie tego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania oraz zasądzenie na rzecz organu rentowego kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna ma uzasadnione podstawy.

Zgodnie z art. 57 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (zwanej dalej ustawą emerytalną), renta z tytułu niezdolności do pracy przysługuje ubezpieczonemu, który spełnił łącznie następujące warunki: 1) jest niezdolny do pracy; 2) ma wymagany okres składkowy i nieskładkowy; 3) niezdolność do pracy powstała w okresach szczegółowo wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3. Przepisu art. 57 ust. 1 pkt 3 (dotyczącego czasu powstania

niezdolności do pracy) nie stosuje się do ubezpieczonego, który udowodnił okres składkowy i nieskładkowy wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiety lub 25 lat dla mężczyzny oraz jest całkowicie niezdolny do pracy. Ponieważ niezdolność zmarłego ubezpieczonego A. R. nie powstała w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej, miało do niego zastosowanie wymaganie wynikające z art. 57 ust. 2 ustawy dotyczące udowodnienia okresów składkowych i nieskładkowych wynoszących w tym przypadku 25 lat. Spełnienie warunku całkowitej niezdolności do pracy nie było kwestionowane przez organ rentowy.

Organ rentowy ustalił w toku postępowania przedsądowego, na podstawie dostępnych dokumentów, że okresy składkowe i nieskładkowe (ogólny staż ubezpieczeniowy) A. R. obejmują łącznie 19 lat i 8 miesięcy.

Sąd Okręgowy uznał, na podstawie dowodów zgromadzonych i ocenionych w toku postępowania sądowego, że do stażu ubezpieczeniowego uwzględnionego przez organ rentowy należy doliczyć dodatkowo jako okresy składkowe: okres nauki zawodu od 1 września 1968 r. do 18 czerwca 1970 r. (1 rok, 9 miesięcy i 18 dni) oraz okres zatrudnienia w „S.” Wojewódzkiej Spółdzielni na podstawie umowy zlecenia od 3 grudnia 1981 r. do 20 lutego 1983 r. (1 rok, 2 miesiące i 18 dni). Łącznie okresy składkowe doliczone przez Sąd Okręgowy obejmowały 3 lata i 6 dni.

Dalsze okresy składkowe doliczył do stażu ubezpieczeniowego Sąd Apelacyjny, uwzględniając dokumenty złożone w toku postępowania apelacyjnego: okres zatrudnienia w Zakładach Piwowarskich w T. od 13 października 1980 r. do 22 sierpnia 1981 r. (10 miesięcy i 11 dni), okres zatrudnienia w Wojewódzkiej Spółdzielni Transportu Wiejskiego w T. od 28 marca 1983 r. do 12 czerwca 1984 r. (1 rok, 2 miesiące i 16 dni) oraz okres zatrudnienia w T. S.A. od 4 lipca 1988 r. do 31 sierpnia 1988 r. (1 miesiąc i 28 dni).

Według obliczeń skarżącego, przedstawionych w uzasadnieniu skargi kasacyjnej, łącznie zaliczono ubezpieczonemu do stażu ubezpieczeniowego 24 lata 11 miesięcy i 3 dni okresów składkowych i nieskładkowych zamiast wymaganych 25 lat. Tym samym ubezpieczony nie mógł nabyć prawa do renty, w konsekwencji czego K. R. i E. R. nie mogły nabyć prawa do niezrealizowanych świadczeń

przysługujących ich zmarłemu ojcu i mężowi, ponieważ on sam nie nabył do nich prawa.

Zarzut kasacyjny dotyczący naruszenia prawa materialnego (art. 57 ust. 2 w związku z ust. 1 oraz art. 136 ust. 1 ustawy emerytalnej) jest w tej sytuacji uzasadniony. Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego nie wynika bowiem, w jaki sposób Sąd ten dokonał wyliczenia okresów składkowych i nieskładkowych w sposób pozwalający na ocenę, że „ubezpieczony legitymuje się wymaganym na tle poprzednio obowiązujących przepisów 25-letnim okresem składkowym i nieskładkowym”.

Niespełnienie wyznaczonych ustawowo wymagań dotyczących nabycia prawa do świadczenia uniemożliwia uzyskanie odpowiednich świadczeń. Jednocześnie brak jest podstaw prawnych do dokonywania wykładni rozszerzającej lub funkcjonalnej bezwzględnie obowiązujących przepisów prawa ubezpieczeń społecznych. Sąd Najwyższy wielokrotnie zwracał uwagę, że „przepisy prawa ubezpieczenia społecznego mają charakter bezwzględnie obowiązujący. Tworzą system prawa ścisłego, zamkniętego. Nie mogą być przeto interpretowane rozszerzająco, zwłaszcza przy zastosowaniu reguł wykładni aksjologicznej” (wyrok Sądu Najwyższego z 8 grudnia 2005 r., I UK 104/05, LEX nr 176313).

Z dotychczas dokonanych ustaleń faktycznych (wiązących w postępowaniu kasacyjnym – art. 398¹³ § 2 k.p.c.) wynika, że ani zmarły ubezpieczony, ani jego następcy prawni nie wykazali 25 lat okresów składkowych i nieskładkowych, a jedynie 24 lata 11 miesięcy i 1 dzień (według wyliczeń Sądu Najwyższego, według wyliczeń organu rentowego – 24 lata, 11 miesięcy i 3 dni). Z dotychczasowych ustaleń wynika, że A. R. nie mógł nabyć prawa do renty, a tym samym K. R. i E. R. nie mogły nabyć prawa do niezrealizowanych świadczeń po zmarłym mężu i ojcu.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.